

yazılan tezkirelerdir. Muhammed Gıyâseddin Gıyâsü'l-luğât, Rızâ Kulî Han Hîdâyet *Ferheng-i Encümen-ârâ* adlı sözlüklerini bu dönemde hazırlamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

I. Pizzi, *Storia della Poesia persiane*, Torino 1894; Browne, *LHP*, I-V; R. Levy, *Persian Literature: An Introduction*, London 1913; Şibî Nu'mânî, *Şi'rû'l-'Acem* (trc. M. Takî Fahr-i Dâi-yi Gîlânî), Tahran 1316-27/1937-48; Rızâzâde Şafak, *Târîh-i Edebiyyât-ı İrân*, Tahran 1313-24; Bediüzzaman Fîrûzanfer, *Târîh-i Edebiyyât-ı İrân*, Tahran 1317; a.mlf., *Sûhan u Sûhanverân*, Tahran 1350 hş.; a.mlf., *Mebâhişt ez Târîh-i Edebiyyât-ı İrân* (nşr. İnâyetullah Mecîdî), Tahran 1354 hş.; A. J. Arberry, *Classical Persian Literature*, London 1958; Zeynelâbidîn-i Mu'temen, *Tahavvül-i Şi'r-i Fârsî*, Tahran 1337-42/1958-69, I-II; a.mlf., *Şi'r ve Edeb-i Fârsî*, Tahran 1346/1967; Abdürresûl Hayyâmpûr, *Ferheng-i Sûhanverân*, Tebriz 1340/1961; Celâleddin Hümmâî, *Târîh-i Edebiyyât-ı İrân*, Tahran 1342/1963, I-II; F. Machalski, *Persian Court Poetry of the Kacar Epoch Folia Orientalia*, Krakov 1964, VI, 1-40; Neffisî, *Târîh-i Nazm u Neşr*, I-II; Pervîz Nâtil Hânlerî, *Zebânşinâsî ve Zebân-ı Fârsî*, Tahran 1343; a.mlf., *Târîh-i Zebân-ı Fârsî*, Tahran 1354 hş./1975, I; Kerîm-i Kişâverz, *Hezâr Sâl Neşr-i Fârsî*, Tahran 1345-46/1966-67, I-V; Abbas İkbâl-i Âştîyânî, *Târîh-i Mufasssal-ı İrân ez Şadr-ı İslâm tâ İnkırâz-ı Kacarîyye* (nşr. Muhammed Debîr-i Siyâkî), Tahran 1346 hş./1967; Rypka, *HIL*; a.mlf., *Poets and Prose Writers of the Late Saljuq and Mongol Periods*, Cambridge 1968; a.mlf., *Edebiyyât-ı İrân der Zamân-ı Selçûkiyân ve Moğolân* (trc. Ya'kûb-i Ajend), Tahran 1364/1986; Zehrâ-yi Hânlerî (Kiyâ), *Ferheng-i Edebiyyât-ı Fârsî-yi Derî*, Tahran 1348/1969; Abbas Mihrin-i Şüsterî, *Târîh-i Edebiyyât-ı Fârsî-yi İrân: 'Aşr-ı Hâhemenîşî*, Tahran 1348 hş.; a.mlf., *Târîh-i Edebiyyât-ı 'Aşr-ı Sâsânîyyân*, Tahran 1349 hş.; Bahâr, *Sebkşinâsî*, Tahran 1349/1970, I-III; Yahyâ Âryânpûr, *Ez Şabâ tâ Nîmâ*, Tahran 2535, I-II; a.mlf., *Ez Nîmâ tâ Rûzgâr-ı Mâ*, Tahran 1374; Bânû Nusret Tecrübekâr, *Sebk-i Şi'r der 'Aşr-ı Kacarîyye*, Tahran 1350 hş.; a.mlf., *İrân Edebiyatında Şiir-Kaçarlar Dönemi* (trc. Mehmet Kanar), İstanbul 1995; Abdülhüseyn Zer-rinkûb, *Şi'r-i bî-Dürûğ Şi'r-i bî-Nîkâb*, Tahran 2536/1977; a.mlf., *Seyr der Şi'r-i Fârsî*, Tahran 1363 hş.; a.mlf., *Rûzgârân-ı İrân*, Tahran 1374 hş./1995; Ethé, *Târîh-i Edebiyyât*; Zebîhullah Safâ, *Târîh-i Edebiyyât der İrân*, Tahran 1351-

Modern
İrân
edebiyatında
yazı dilini
konuşma
diline
yaklaştırmaya
çalışmalarıyla
tanınan
Mirza
Melkum Han

70, I-V; a.mlf., *Muhtaşarî der Târîh-i Tahavvül-i Nazm u Neşr-i Fârsî*, Tahran 1353/1974; a.mlf., *Genc-i Sûhan*, Tahran 1339 hş., I-III; a.mlf., *Gencine-i Sûhan*, Tahran 1348/1969, I-V; Muhammed İstî'lâmî, *Berrest-yi Edebiyyât-ı İmrûz-ı İrân*, Tahran 2535/1976; a.mlf., *Şinâht-i Edebiyyât-ı İmrûz*, Tahran 1349 hş.; Muhammed Resûl-i Deryâgeşt, *Sâ'ib ve Sebk-i Hindî*, Tahran 2535/1976; Nihat Alptürk, *Çağdaş İrân Nazmı* (doçentlik tezi, 1978), Atatürk Üniversitesi, Mehmet Kanar, *Çağdaş İrân Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi* (doktora tezi, 1979), İÜ Ed. Fak. Arap- Fars Filolojisi; Hüseyin Feriştver, *Der Bâre-i Edebiyyât u Nakd-i Edebî*, Tahran 1363, I-II; Gulâm Hüseyin Yûsufî, *Çeşme-i Rûşen*, Tahran 1363/1984; Ömer Okumuş, "Hint Üslubu (Sebk-i Hindî)", *EFAD*, sy. 17 (1989), s. 107-117.

A. NACI TOKMAK

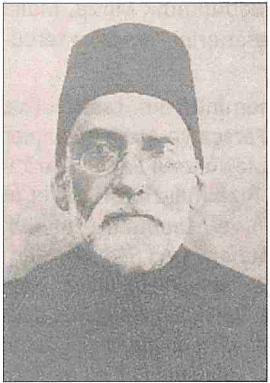
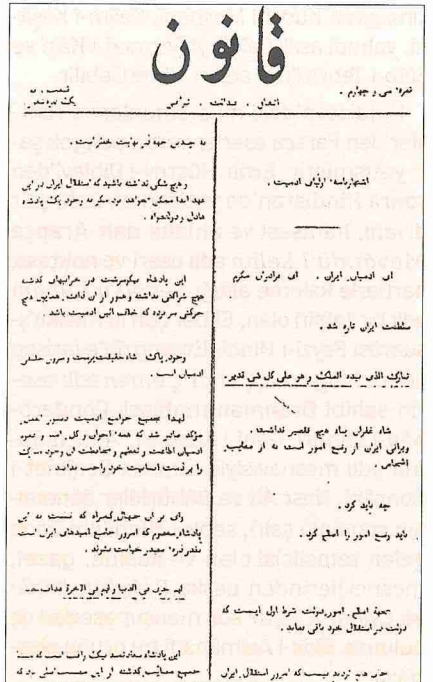
c) Modern İrân Edebiyatı. Türkistan, Irak ve Hint üsluplarının tesirinde birçok merhaleyi aşan klasik İrân edebiyatı, Kaçarlar döneminde ortaya çıkan "bâzgeşt-i edebî" (edebiyatta eskiye dönüş) akımını geride bırakarak XX. yüzyıla girdi. Bu süreçte Batı'da ilim ve teknoloji alanında büyük değişiklikler meydana geldi. Feth Ali Şah, zamanında ordunun modernize edilmesi, posta, telefon ve telgraf teşkilâtının, darphânenin ve Tebriz'de matbaanın tesisi ile modernleşme faaliyetlerinin öncüsü oldu. 1906 yılında Muzafferüddin Şah tarafından Meşrutîyet'in kabul edilmesinin ardından yenilikler birbiri takip etti.

Mirza Takî Han ve Mirza Ebû'l-Kâsım-ı Kâimmakâm gibi ıslahatçı devlet adamlarının gayretleri sonucunda 1852'de Tahran Dârülfünunu'nun ve modern eğitim vermeyi hedefleyen ilk ve orta dereceli okulların açılışı, resmî ve yarı resmî gazete ve dergilerin yayımlanmaya başlaması, ders kitaplarının yazılması ve çeviri çalışmaları yeni atılımların yapılabilmesi için gerekli alt yapıyı oluşturdu. Yazarlar telif ve çeviri çalışmaları yoluyla yenilik hareketini hızlandırdılar. Halkın anlayacağı dilde sosyal eleştiriler yapılırken dil

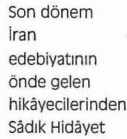
gösterişten uzak açık bir şekilde dönüştü. Konuşma dilinde geçen kelimeler yazı dilinde de kullanılmaya başlandı. İrân ve Kafkasya'da çıkan *Âzerbâyçân*, *Tebrîz*, *İttihâd*, *Ferheng*, *Nidâ-yi Vâtan* gibi gazetelerin yanı sıra İstanbul, Londra, Kahire, Kalküta, Berlin ve Paris'te Farsça olarak yayımlanan *Ahter*, *Kânûn*, *Hab-lû'l-metîn*, *Şûr-i İsrâfil*, *'Urvetü'l-vüşkâ* ve *Kâve* gibi gazete ve dergiler dilde sadeleşmeye gidilmesinde büyük rol oynadı. Tâlibof, Zeynelâbidîn-i Merâğî, Mirza Melkum Han, Cemâleddîn-i Efgânî, Şeyh Ahmed-i Rûhî ve Âgâ Hân-ı Kirmânî yazı dilini konuşma diline yaklaştırmaya çalıştılar.

Roman. Tercüme faaliyetleri, dilde sadeleşmenin yanı sıra o zamana kadar İrân edebiyatında görülmeyen bazı edebî türlerin de yerleşmesine yol açtı. Daha çok Fransız edebiyatından yapılan tercüme İrân edebiyatında tarihî roman ve tiyatro türlerinin doğmasında öncülük etti. Roman tekniği yönünden oldukça zayıf olan romancıların en önemli kaynağını *Şâhnâme* oluşturdu. İranlı ilk tarihî roman yazarı Hüsrevî-i Kirmanshâhî, *Şems ü Tuğrâ* adlı romanında (I-III, 1909-1910) Salgurlu atabeglerinden Âbiş Hatun dönemini işledi. Şeyh Mûsâ, *'Işk u Salta-*

Kânûn gazetesinin Londra'da yayımlanan tarihsiz 34. sayısının ilk sayfası

Modern
İrân
edebiyatında
dilde
sadeleşmenin
öncülerinden
Abdürrahim
Tâlibof

Hikâye. Yeni İran edebiyatında kısa hikâyelere geçiş Seyyid Muhammed Ali Cermalzâde ile başladı. Cermalzâde, altı hikâyeden oluşan *Yekî Bûd Yekî Nebûd* adlı kitabında (Berlin 1922), daha önce Ali Ekber-i Dihhudâ'nın karikatürize ettiği insan tiplerini ele aldı. Eserin önsözünde amacının halk ağzında geçen kelime, deyim ve atasözlerini kullanarak çeşitli halk

Muhammed-i Hicâzî Hümâ (1928), *Periçe*hr (1929), *Zibâ* (1932), *Âyine* (1933), *Endişe* (1940), *Sâgar* (1952), *Âheng* (1952), *Sirişk* (1953) ve *Nesîm* (1960) gibi hikâye kitaplarında içinde çirkinlik, huzursuzluk ve karışıklığın bulunmadığı edemli bir şehir aradı ve okuyucuya hayata iyimser olarak bakmayı öğüttü. Daha

çok edebiyat tarihçisi ve araştırmacı kişiliğiyle tanınan Saîd-i Nefîsî, *Ferengîs* (1932) adlı romanında Goethe'nin *Werther*'inden etkilenirken kısa hikâyelerden oluşan *Sitâregân-i Siyâh*'ında (1932) İran toplumunda kadının yeri üzerinde durdu. Hikâyecilikle makale ve deneme türü arasında bir çizgide kalan Celâl Âl-i Ahmed, *Ez Rencî ki mîberîm* (1947) adlı kitabında siyasî tutukluların yaşamlarını inceleyerek Büzürg-i Alevî'nin başlatığı hapis edebiyatını sürdürdü *Setâr*, *Zen-i Ziyâdî* (1952), *Sergüzeşt-i Kendûhâ* (1954), *Dîd u Bâzdîd* (1955), *Müddir-i Medrese* (1958) ve *Nûn ve'l-kalem* (1961) gibi hikâye ve romanlarında taassubu alaya alırken gelenek ve göreneklere bağlı kaldı. Modernist akımının öncülerinden İbrâhim Gülistan, önceleri Celâl Âl-i Ahmed'in çizgisinde kalmakla birlikte sonradan Amerikan edebiyatından etkilenerek *Şikâr-i Sâye* (1955), *Cûy u Dîvân u Teşne* (1967), *Âzermâh u Âhar-i Pâyîz* (1969) gibi hikâyelerinde şairane sembolizmden faydalandı. Sosyal realizm taraftarı Mahmûd-i İ'timâdzâde, Rus edebiyatından etkilenerek kaleme aldığı *Be Sûy-i Merdüm* (1948), *Naş-i Perend* (1955), *Şehr-i Hudâ* (1962), *Duhter-i Râ'yyet* (1963) ve *Mühre-i Mâr* (1965) gibi hikâyelerinde çapraşık insanî duyguları ön planda tuttu ve eleştiriye yöneldi. 1953 ihtilâliyle birlikte edebiyat sahnesine çıkan Taki-i Müderrîsî, Cemâl Mîr Sâdîkî, Behrâm Sâdîkî, Gulâm Hüseyin-i Sâidî (Govher Murad), Mahmûd-ı Keyânûş gibi hikâyecileri Nâdir-i İbrâhîmî, Hûşeng-i Gülşîrî, Mehşîd-i Emîrşâhî, Resûl-i Pervîzî, Behmen-i Fûrsî, Baba Mukaddem, Ahmed-i Mahmûd, Emîn-i Fakîrî, Nâsır-ı Tâkvâyî ve Mahmûd-ı Devletâbâdî gibi hikâyeciler takip etti. İran'da modern anlamda çocuk edebiyatı Tâlibof'un *Kitâb-ı Ahmed* adlı eseriyle başladı. Eğitimini Avrupa'da tamamlayan pedagog Muhammed Bâkır-ı Huşyâr, yedion iki yaş grubundaki öğrenciler için elli den fazla hikâye kaleme aldı.

Kâşânî Fazlullah Subhî-i Mühtedî derlediği halk masallarını önce radyo programlarında ele aldı, bunları daha sonra *Efsânehâ* (I-II, 1944-1947), *Hâce Mollâ Zülf'alî* (1947-1948) ve *Efsânehâ-yi Kohen* (1949-1950) adıyla yayımladı. Halk masallarının çocuk eğitimindeki önemini kavrayan Sâdık Hidâyet de *Âb-ı Zindegî*, *Âgâ Mûşe ve Şengûl u Mengûl* adlı masallarıyla çocuk edebiyatına yöneldi. Azerbaycan köylerinde öğretmenlik yaptığı sırada halk masallarını derleyen Sa-

med-i Behrengî'nin bütün eserleri *Kış-şahâ-yi Behreng* adıyla basıldı. Bu masallar başta Türkçe olmak üzere birçok dile çevrilmiştir. Abbas Yemînî-i Şerîf, Cebbâr Bâğcebân, Ressam Erjengî, Kûhî-i Kirmânî, Ali Nakî Vezîrî, Zeynelâbidîn-i Şehsûvârî gibi yazarlar pedagojik ağırlıklı çocuk hikâyeleri yazdılar. Öte yandan Ali Nakî Vezîrî, Ebû'l-Kâsım Cennetî-i Atâî çocuklar için piyes kaleme alırken İrec Mirza, Muhammed Taki Bahâr, Pervîn-i İ'tisâmî, Nîmâ Yûşic ve Cebbâr Bâğcebân çocuk şiirleri yazarak yeni nesle öncülük ettiler. Sâdık Çûbek'in Carlo Collodi'den çevirdiği *Âdemek-i Çûbek* (*Pinokyo*) adlı eser masal çevirilerinin ilk örneğini oluşturur.

Tiyatro. İran'da XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar çeşitli geleneksel seyirlik oyun türleri mevcuttu. Bunların belli başlıları halk arasında "tâziyenâme" denilen şebihânîler, sarayda bulunan soytarların (delkak) ve "lûtî" adı verilen maskaraların gösterileriyle kukla oyunlarıydı (haymeşebâzî). Şiîler arasında Kerbelâ Vak'ası'nın etkisiyle ortaya çıkan tâziyeler XV. yüzyıldan itibaren giderek yaygınlaşmış, Safevîler ve özellikle Kaçarlar döneminde şairler tâziyenâme nazmetmek için teşvik edilmişlerdir. Özel mekânlarda icra edilen tâziye geleneği İran'da bugün de varlığını sürdürmektedir.

İran'da tiyatro edebiyatının gelişmesinde "mürşid" denilen nakkâl ve şehnâ-mehanların da katkısı olmuştur. İran şah-larının saraylarında, kıvrak zekâlî ve hâzırcevap oluşlarının yanı sıra hareketleriyle de etraflındakileri eğlendiren oyuncular arasında Kel İnâyet, Kerîm-i Şîreî ve İsmâîl-i Bezzâz en meşhur olanlarıdır. Türk tiyatrosunda meddahların üstlendiği rolü İran tiyatrosunda maskaralar icra ettiler. Bu sanatçıların en tanınmış-ları Hüseyin-i Dûdî, Şeyh Şîpûr, Şeyh Kernâ ve Hasan-ı Gorbe idi. İran'da bölgesel özelliklere göre farklılıklar gösteren *Pehlivân-ı Keçel*, *'Arûsî-yi Hâlû*, *Çihâr Şandûk* gibi oyunlar Karagöz oyunlarına benzer. Düğün ve bayramlarda, çocuğa isim verme günlerinde bir çalgıcı grubu eşliğinde icra edilen bu gösterilerde toplum hayatının acı yönleri şakacı ve alaycı bir üslûpla dile getirilir. Kukla oyunlarının geleneksel İran tiyatrosu içinde ayrı bir yeri vardır. Kuklacı orkestranın çaldığı halk şarkıları eşliğinde programını sürdürür.

Modern İran tiyatrosunun alt yapısı, Fransız edebiyatından yapılan tercüme-ler ve 1850 yılında dârülfünun içinde inşa

edilen tiyatro binasıyla oluşmaya başladı. Türk tiyatrosundaki gelişmelerin ışığı altında Farsça'ya çevrilen veya adapte edilen ve bir kısmı İstanbul'da basılan tiyatro eserlerinin başında Moliere'in piyesleri bulunuyordu. Çeviri piyeslerden sonra İranlı yazarlar telif piyesler kaleme almaya başladılar. Ferheng ve Teatr-i Millî adlı tiyatro toplulukları modern İran tiyatrosunun ilk kurumlarını oluşturdu. Bu yolda öncü olan Seyyid Ali Nasr'ın kurduğu Komedi-yi İrân topluluğunda ilk defa Ermeni, Türk ve Müsevî hanımlar rol aldılar.

Azerbaycan millî tiyatrosunun kurucusu olduğu kadar İran tiyatrosunun temelini atanlardan sayılan Mirza Feth Ali Ahundzâde'nin Âzerî Türkçesi ile kaleme aldığı bazı tiyatro eserleri (*Hikâyet-i Mollâ İbrâhîm Kimyâger*, *Hikâyet-i Mösyö Jordan*, *Sergüzeşt-i Vezîr-i Hân-ı Lenkûrân*, *Sergüzeşt-i Merd-i Hâstî yâ Hâcî Kara*), Mirza Muhammed Ca'fer-i Karacadâgî tarafından Farsça'ya tercüme edildi. Mirza Âgâ Tebrîzî sade bir dille kaleme aldığı piyeslerinde piyes tekniğine fazla özen göstermedi. Yönetimi eleştiren uzun piyesler yazan Murtazâ Kuli Fikrî aktörlük de yaptı. Ahmed-i Mahmûdî, *Hâcî Riyâyî Hân yâ Târtûf-i Şarkî* adlı piyesinde Moliere'in *Tartuf*'unu taklit etti. Seyyid Ali Nasr kadının toplumdaki yeri, cahillikle mücadele ve çok evlilik gibi sosyal sorunları işleyen başarılı piyesler kaleme aldı.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra İran'da tiyatro çalışmaları daha da hız kazandı. Hasan-ı Mukaddem, Rızâ Kemâl-i Şehrâzâd, Saîd-i Nefîsî, Zebîhullah-ı Bîhrûz, Mîrzâ-de-i İşkî, Ali Nakî Vezîrî, İbrâhîm Hâce Nûrî ve Sâdık Hidâyet gibi piyes yazarları yetti. Bu dönemde yazılan *Pervîn Duhter-i Sâsân*, *Efsâne-i Âferîniş*, *'Arûs-i Sâsânîyân*, *Nâdir Şâh-ı Efsâr*, *Şâh 'Abbâs-ı Kebîr*, *Âhîrîn Yâdgâr-ı Nâdir Şâh*, *Ebû Müslim-i Horâsânî*, *Âhîrîn Rûz-i Sâsânîyân*, *Dâstân-ı Hûnûn yâ Dâstân-ı Bermekiyân*, *Kûrûş-ı Kebîr* gibi piyeslerin ortak özelliği, siyasî baskılardan kurtulmak için konularını daha çok eski İran tarihinden almasıdır.

1950'li yıllardan itibaren İran tiyatrosu Batı formlarına ayak uydurmakta güçlük çekmedi. Ali Nasîriyân, Behmen-i Fûrsî, Gulâm Hüseyin-i Sâidî, Behrâm-ı Beyzâî, Ekber-i Râdî, Bîjen-i Mûfid, Pervîz-i Sayyâd, Muhsin-i Yelfânî, İbrâhîm-i Mekîl, Mustafa Rahîmî, Nâsır-ı İrânî, Nâsır-ı Şâhînpur, Ferîde-i Fercâm, Hûceste Kiyâ, Gulâm Ali İrfân, Abbâs-ı Na'ibendiyân, Ce-

vâd-ı Mucâbi, Safî ve Erselân Pûryâ gibi tiyatro yazarları eserlerini bu dönemde vermeye başladılar.

Şiir. Moğollar ve Timurîlular devriyle başlayan ve Safevîler döneminde doruğa ulaşan Hint üslûbu ile yazılan şiirlere karşı tepki olarak Kaçarlar zamanında "bâz-geşt-i edebî" akımı doğdu ve eskileri aratmayan taklitçi şairler yetişti. Bu dönemden Meşrutîyet'e kadar şiirde herhangi bir değişiklik olmadı. Yeni mazmunlar Meşrutîyet'le birlikte şiire girmeye başladı. Konuların içeriği değişerek içtimâî ve siyasî nitelik kazandı. Meşrutîyet dönemi şairlerinin büyük bir kısmı, "Sanat toplum içindir" ilkesini benimseyerek refah ve huzur özlemini ifade eden şiirler yazdılar. Azınlıkta kalan bir grup ise, "Sanat sanat içindir" görüşünü benimsedi. Genel olarak gazete ve dergilerde yayımlandığı için "eş'âr-ı matbûâtî" denilen şiirler, Meşrutîyet ruhunu dile getirip İran halkını harekete geçirmede çok etkili olmakla birlikte sonunda yerini klasik şiire bırakmak zorunda kaldı.

I. Dünya Savaşı'nın ardından meydana gelen değişiklikler İran edebiyatını da etkiledi. Nazma dayanan ve asırlarca değişmeden ayakta kalmayı başaran İran edebiyatı, çağdaş hayatın sorunlarına cevap veremez oldu. Güncel meseleleri şiirlerinde işlemek isteyen şairler, edebî sanatların ve katı şiir kurallarının çizdiği sınırların dışına çıkamadılar. İlk defa hikâye ustası Cemalzâde, *Yekî Bûd Yekî Nebûd*'un mukaddimesinde bu mesele üzerinde durarak "edebî demokrasi"den söz etti ve eski kalıplarla katı kuralların bağından kurtulma zamanının geldiğini söyledi. Buna karşılık Edîb-ü'l-Memâlik Ferâhânî, Fûrûzanfer ve Vahîd-i Destgirdî gibi muhafazakâr şairler yenilik taraftarlarının karşısına çıktılar, eski kalıplar içinde yeni konuların dile getirilebileceğini savunarak eski-yeni tartışmasını başlatılar.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasından Pehlevî hânedanının iktidara gelmesine kadar geçen yedi yıllık dönem şairler için bir uyanış dönemi oldu. Bahâr, şiirde eskiye bağlı olmasına rağmen yenilik taraftarlarına hoşgörülle bakarken İşkî ve Lâhûtî gibi şairler şiirde sadeliğe yöneldiler. Bununla birlikte bu şairler aruzun katı kurallarından kurtulamadılar. Şiirde yenilik taraftarlarının bir kısmı rubâî, müstezad gibi kalıplardan yararlanarak ya da vezin ve kafiye ile oynayarak bir kısmı da hece veznini kullanarak yenilik arayışını sürdürdüler.

Yeni İran şiiri Nîmâ Yûsî ile birlikte yeni bir yola girdi. Başlangıçta eski kalıplara bağlı kalan Nîmâ zaman içinde kafiyelerle oynadı. İşkî ve Ârif gibi şairler toplumsal hareketleri slogan düzeyinde ele alırken Nîmâ bu hareketleri sanat alanına çekti. Klasik İran şiirinin kalıplarından kurtularak halkın heyecanlarını, duygularını ve arzularını yansıtan şiirler kaleme aldı. Yeni şiir arayışları Nîmâ'dan sonra da devam etti. Şairane nesir, kesik nesir, yarı serbest şiir, serbest şiir, mısraın beytin yerini aldığı ve kafiyesiz şiir demek olan beyaz şiir, dil bilgisi kurallarına uyulmayan ve halk diliyle söylenen halk şiiri bu arayışların örnekleridir.

Gerçek anlamıyla modern İran şiiri 1940'lı yıllarda başladı. Nîmâ'nın etkisinde kalan Ferîdûn-î Tevellefî yeni tasvirler ve terkipler yapmak için çaba gösterdi. Muhammed Ali-i İslâmî daha çok birbirine bağlı dübeytler kalıbında şiirler yazdı. Sâye mahlaslı Hûşeng-i İbtihâc ve Ferîdûn-î Müşîrî bazan klasik, bazan da serbest tarzda şiirler yazdılar. 1941-1951 yıllarında hâkim olan lirizmden sonra 1951-1961 arasında aşkın yanı sıra cinsî meseleler de şiirde ilgi görmeye başladı. İlk şiirlerinde tabiat, kadın ve aşk üzerinde duran Nâdir-i Nâdirpûr daha sonra şiirlerinde toplumsal sorunlara yöneldi. Ümmîd mahlaslı Mehdi Ahavân-i Sâlis, Horasan üslûbunun özelliklerini Nîmâ'nın şiirlerindeki özelliklerle kaynaştırdı. Siyâvüş-i Kısraî, toplumsal düşünce çerçevesinde hem aşk şiirleri hem hamâsî şiirler söyledi. Fûrûg-i Ferruhzâd şiirlerinde ölüm ve yoklukla aşk ve hayata ağırlık verdi. Kadın-erkek eşitsizliği karşısındaki isyanını şiirlerine yansıttı. Ahmed-i Şamlû, Nîmâ'dan sonra şairane duyarlık üzerinde en çok duran şair oldu. Şamlû, mesnevi ve dörtlülük kalıplarını kullandığı şiirlerinin yanı sıra vezinsiz aşk ve kahramanlık şiirleri de yazdı. Sührâb-ı Sipihri, yeni İran şiirinde metafizik duyarlığa dayanan şiirin temsilcisi olarak ortaya çıktı. Bugün İran'da hem klasik hem yeni tarzda şiir yazılmakta, bir yandan da yenilik arayışları devam etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Browne, *The Press and Poetry of Modern Persia*, Cambridge 1914; a.mlf., *Persian Literature*; Ali Nihad Tarlan, *Çağdaş İran Şiiri*, Ankara 1938; a.mlf., *İran Edebiyatı*, İstanbul 1944; Azîz Devletâbâdî, *Târîh-i Tahavvül-i Neşr-i Fârsî-i Mu'âşır*, Tebriz 1333/1954; Cennetî Atâî, *Bünyâd-ı Nümâyiş der İran*, Tahran 1333/1954; Yahyâ Âryân-pûr, *Ez Nîmâ tâ Rûzgâr-i Mâ*, Tahran 1374 hş., III; Fr. Machalski, *Persian Court Poetry of the Kâcâr Epoch*, Krakov 1964, s. 1-40; Bozorg-i Alavî, *Geschichte und Entwick-*

lung der Modernen Persischen Literatur, Berlin 1965; Abdülâlî-yi Destgayb, *Sâyerûşen-i Şîr-i Nev-i Fârsî*, Tahran 1348/1969; İsmâil Nûrî-yi Alâ, *Şu'ur u Esbâb der Şîr-i İmrûz-i İran*, Tahran 1348/1969; Muhammed İstîlâmî, *Şînâht-i Edebiyyât-ı İmrûz*, Tahran 1349/1970; a.mlf., *Berrest-i Edebiyyât-ı İmrûz-i İran*, Tahran 2535/1976; a.e.: *Bugünkü İran Edebiyatı Hakkında Bir İnceleme* (trc. Mehmet Kanar), Ankara 1981; a.mlf., *Edebiyyât-ı Devre-i Bîdârî ve Mu'âşır*, Tahran 2535/1976; Muhammed Hukûkî, *Şîr-i Nev der Âgâz tâ İmrûz 1301-1350*, Tahran 1353/1974; H. Bânû-î Bülûrî, *Mesâ'il-i Edebiyyât-ı Nevîn-i İran* (trc. Hüseyin Muhammedzâde-i Sâdık), Tahran 1354/1975; Murtazâ Sultânî, *Fihrist-i Rûznâme-hâ-yi Fârsî der Mecmû'a-yi Kitâbhâne-i Merkezî ve Merkez-i Esnâd-i Dânişgâh-i Tehrân Merbû' be Sâlhâ-yi 1267 Kâmerî tâ 1320 Şemsî*, Tahran 1354/1975; a.mlf., *Fihrist-i Mecellehâ-yi Fârsî ez İbtidâ tâ Sâl-i 1320 Şemsî*, Tahran 2536/1977; Abdülhüseyn Zerrînkûb, *Şîr-i bî-Dürûğ Şîr-i bî-Nigâh*, Tahran 2536/1977; Zeynelâbidîn Murtâmen, *Tahavvül-i Şîr-i Fârsî*, Tahran 1355/1976, I-II; Mahmûd-î Keyânûş, *Berrest-i Şîr u Neşr-i Fârsî-i Mu'âşır*, Tahran 2535/1976; Bâkir Mü'mînî, *İrân der Âstâne-i İnkilâb-i Meşrutîyyet: Edebiyyât-ı Meşrûte*, Tahran 2537/1978; Mehmet Kanar, *Çağdaş İran Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi* (doktora tezi, 1979), İÜ Ed. Fak. Arap-Fars Filolojisi; a.mlf., "İran Edebiyatında Hikâye ve Masal", *Yazko Çeviri*, sy. 15, İstanbul 1983, s. 70-118; Menûcihr-i Şeybânî, *Râhiyyân-i Şîr-i İmrûz* (nşr. Dâryûş-î Şâhin), Tahran 1358/1979; Hamîd Zerrînkûb, *Çeşmendâz-i Şîr-i Nev-i Fârsî*, Tahran 1358/1979; Muhammed Rızâ Şeffî Kedkenî, *Eduâr-i Şîr-i Fârsî ez Meşrutîyyet tâ Sukût-i Saltanat*, Tahran 1359/1980; Ya'kûb-î Âjend, *Edebiyyât-ı Nevîn-i İran ez İnkilâb-i Meşrutîyyet tâ İnkilâb-i İslâmî*, Tahran 1363/1984; Hasan Âbidînî, *Şad Sâl-i Dâstânnevîsî der İran*, Tahran 1369/1990, I-II; Murtazâ-yi Kâhî, *Rûşen'er ez Hâmûşî ber Gûzî-de-i Şîr-i İmrûz-i İran*, Tahran 1369/1991; İsmâil Hâkimî, *Edebiyyât-ı Mu'âşır-ı İran*, Tahran 1373/1994; Bânû Nûsret Tecrûbekâr, *İran Edebiyatında Şiir, Kaçarlar Dönemi* (trc. Mehmet Kanar), İstanbul 1995; Muhammed Emin Riyâhî, *Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı* (trc. Mehmet Kanar), İstanbul 1995; Meliha Anbarcioğlu, "Çağdaş İran Nazmında Konu", *DDL*, 1/2 (1966), s. 85-175.

MEHMET KANAR

3. Eğitim ve Öğretim. İran'da eğitim ve öğretimin tarihi Ahamenîler hânedanının kurucusu II. Kyros dönemine kadar uzanmaktadır. İskender'in ölümünden sonra İran'da hüküm süren Partlar'dan I. Balaş, Avesta'nın İskender'in istilâsı sırasında dağılmış olan parçalarını toplayıp bir araya getirdi. Bu dönemde dil Orta Farsça (Pehlevîce) olup yazı Ârâmî alfabesiyle idi.

Romalılar'ı yendikten sonra Romalı esirlerden bilgi ve sanatlarını İranlılar'a öğretmelerini isteyen I. Şâpûr devrinde tıp, felsefe ve astronomiye dair kitaplar Yunanca ve Hintçe'den Pehlevîce'ye tercü-